

"БИОЭТИКА" ФАНИНИ ЎРГАНИШ ЖАРАЁНИДА ТИББИЁТ ТАЛАБАЛАРИ УЧУН АУДИТОРИЯДАН ТАШҚАРИ МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15762241>

Салимова Малика Рашидбековна

*Тошкент тиббиёт академияси Суд тиббиёти ва тиббиёт ҳуқуқи кафедраси
катта ўқитувчиси*

Аннотация

Мазкур мақола тиббиёт талабаларининг "Биоэтика" фанини ўрганиш жараёнида аудиториядан ташқари мустақил ишларини ташкил этиш масаласига бағишланган. Ахборот ва коммуникация технологиялари имкониятларига, хусусан, электрон ўқув қўлланмасининг таълим бериш салоҳиятига алоҳида эътибор қаратилган. Мақолада қўлланма билан ишлаш тартиби баён этилган; талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини ташкил этишнинг таклиф этилаётган шакли афзалликлари ва камчиликлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар

"Биоэтика" фани, мустақил ишлар, электрон ўқув қўлланма, MS PowerPoint дастурлари, iSpring Suite 7.1.

АҚШда 1969 йилда вужудга келган биоэтика, ўзининг дастлабки ўн йиллигида асосан ватанида ривожланди, кейинчалик эса аста-секин Ғарбий Европа ва дунёнинг бошқа ҳудудларида илдиш ота бошлади.

Шундай қилиб, ривожланиш жараёнида биоэтика халқаро мақом касб этди. Бу ҳолат биотиббиёт амалиётининг долзарб муаммоларига бағишланган бир қатор муҳим халқаро ҳужжатларни қабул қилишни ўз олдига асосий вазифа қилиб қўйган кўплаб халқаро ташкилотларнинг ташкил этилишида ўз аксини топди. 1999 йилда Жаҳон Тиббиёт Ассоциацияси - дунё шифокорларини ифодаловчи ва барча мамлакатлар шифокорлари амал қилиши шарт бўлган тиббий фаолиятнинг халқаро меъёрларини белгиловчи халқаро ташкилот - ўзининг 51-Ассамблеясида "Биоэтика" курси бутун дунёдаги тиббиёт мактабларининг ўқув дастурларида мажбурий бўлиши кераклиги ҳақида қарор қабул қилди. Курс давлат тиббиёт университети ҳам бундан мустасно эмас.

"Биоэтика" фани "Даволаш иши" йўналиши бўйича олий таълимнинг асосий дастурининг негизига киради ва шу боис рус тиббиёт талабалари

ҳамда халқаро факультетда таълим олаётган чет эллик талабаларнинг гуманитар тайёргарлигида муҳим ўрин тутди. Ушбу фанни ўрганишнинг асосий мақсади талабаларда шифокорлик касбининг ахлоқий асослари ва тиббиёт соҳасида умуминсоний ахлоқ тамойилларини қўллашнинг ўзига хос жиҳатлари ҳақидаги билимларни шакллантиришдан иборат. Ўзлаштирилиши лозим бўлган долзарб мавзулар рўйхати талаб қилганидек, фанни ўрганиш учун кўп аудитория соатлари ажратилмаганлигини ҳисобга олиб, айрим ўқитувчилар баъзи мавзуларни мустақил ўрганиш учун тавсия этишни маъқул кўрадилар. Бироқ амалиёт шуни кўрсатадики, талабаларнинг мустақил иши фойдасига аудитория соатларини қисқартириш ҳар доим ҳам кутилган натижаларни бермайди. Бунинг сабаблари қуйидагилар: талабаларда билим олишга ижобий мотивациянинг йўқлиги; ўз устида ишлаш ва ўзини ривожлантириш эҳтиёжининг етарли даражада шаклланмаган.

Аксарият талабаларда ўз-ўзини ривожлантиришга интилиш йўқлигига қарамай, шуни эсда тутиш керакки, замонавий олий таълим тизимида мутахассислар тайёрлашнинг асосини мустақил иш ташкил этади. Бу таълимнинг компетенциявий парадигмасига ўтиш билан боғлиқ.

Талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этиш муаммосига бағишланган сон-саноксиз тадқиқотлар мавжуд бўлишига қарамай, ушбу тушунчанинг ягона таърифи ханузгача ишлаб чиқилмаган. Талабалар мустақил ишининг моҳияти, мазмуни ва уни ташкил этиш масалаларини энг чуқур таҳлил қилган олим П.И. Пидкасистий ҳисобланади. Шу сабабли, ушбу ишда юқорида тилга олинган олим фикрига қўшилган ҳолда, мустақил ишни қуйидагича таърифлаймиз: "талабалар томонидан турли билимларни ўзлаштириш, кўникма ва малакалар ҳосил қилиш, ижодий фаолият тажрибасини орттириш ҳамда хулқ-атвор тизимини шакллантириш мақсадида ўқитувчи (ёки мустақил таълим олувчи) раҳбарлигида бажариладиган турли хил ўқув, ишлаб чиқариш ёки тадқиқот топшириқларининг мажмуаси".

Мустақил иш таълим олувчилар фаолиятининг бир тури бўлса-да, уни режалаштириш, ташкил этиш ва назорат қилиш вазифаси ўқитувчининг зиммасига тушади.

Ўқитувчи талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини режалаштиришда қуйидаги вазифаларни ҳал этиши лозим:

- ўқув материални ўқув бирликларига ажратиш;
- талабаларнинг назорат қилинадиган фаолиятини ифодаловчи атамалар ёрдамида ўқув бирликларининг дидактик мақсадларини белгилаш;

- ўз-ўзини назорат қилиш шаклида намоён бўладиган ва ўқитувчи томонидан назоратни ўз ичига оладиган мунтазам тесқари алоқани йўлга қўйиш.

Талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этиш назарияси ва амалиёти турли хил таълим технологияларини қамраб олади: талабаларни муайян муаммони ҳал қилиш учун зарур бўлган билимларни мустақил равишда "излаб топишга" ундайдиган муаммоли таълим усуллари; лойиҳа усуллари; кейс-усуллар ва ҳоказо. Шунингдек таъкидлаш жоизки, мутахассисларни тайёрлаш сифатига қўйиладиган замонавий талаблар инновацион ўқитиш технологияларини жорий этишни тақозо этади.

Ахборот ва коммуникация технологиялари, дастлаб таълим тизими эҳтиёжлари учун яратилмаган бўлса-да, аллақачон талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этишнинг замонавий ва самарали шакллари сифатида ўзини кўрсатди. Электрон дарсликлар ва ўқув қўлланмалари кенг тарқалиб улгурди. Ушбу мақолада муаллиф томонидан MS PowerPoint ва iSpring Suite 7.1 дастурларидан фойдаланиб яратилган "Шифокор-бемор" тизимидаги биотиббий этикаси" электрон ўқув қўлланмасининг имкониятларини кўриб чиқиш долзарб ҳисобланади.

iSpring Suite 7.1 - Россиянинг масофавий таълим учун дастурлар ишлаб чиқарувчиси бўлиб, унинг улкан афзаллиги шундаки, энди муаллифлар электрон курсларни тез ва махсус тайёргарликсиз ярата оладилар. iSpring Suite имкониятлари видеомануаллар, машқ қўрилмалари, тестлар, сўровномалар ва интерактив элементларни битта дастурда бирлаштириш имконини беради, бу эса ўқув жараёнини янада самаралироқ қилади.

"Шифокор-бемор" тизимидаги биотиббий этикаси" ўқув қўлланмаси тибиёт талабаларининг аудиториядан ташқари мустақил ишлари учун мўлжалланган. Ушбу қўлланма талабаларга янги материални ўрганишда, амалий машғулотларга тайёргарлик кўришда, аввал ўзлаштирилган мавзуларни такрорлашда кўмаклашади. Шунингдек, тест топшириқлари ва вазиятли масалаларни ечиш орқали олинган билим, кўникма ва малакаларни текшириш, ҳамда маълум мавзу бўйича билимларини кенгайтириш имконини беради.

Ўқув курси мавзуларга бўлинган. Ҳар бир мавзу икки қисмдан иборат: мануал материаллари ҳамда эгаланган билим ва амалий кўникмаларни текширишга қаратилган топшириқлар. Электрон ўқув қўлланма ўқув материалларини тақдим этишнинг муқобил усуллари тақдиф этади. Хусусан, курснинг назарий маълумотлари тақдимотлар ва мавзулар батафсил ёритилган китоб шаклида берилган.

Мавзулар якунида ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар келтирилган. Амалий кўникмалар тест шаклидаги топшириқларни бажариш ва вазиятли масалаларни ечиш орқали текширилади. Бундан ташқари, нашрда "ГЛОССАРИЙ" номли ёрдамчи бўлим мавжуд. У талабаларга ўрганилаётган мавзунинг асосий атамаларини осонлик билан топиш ёки тиббиётнинг атоқли намоёндалари ҳақида қўшимча маълумот олиш имконини беради.

Электрон ўқув қўлланма билан мустақил ишлаш жараёни 3 босқичдан иборат:

1. Мотивацион-таништирув босқичи. Ушбу босқич давомида ўқитувчи талабаларга электрон ўқув қўлланмасини тақдим этиб, унинг анъанавий босма нашрларга нисбатан афзалликларини кўрсатиб беради (талабалар қўлланма материалларига компьютер, планшет ва смартфондан; онлайн ҳамда офлайн тарзда кириш имкониятига эга бўладилар). Ўқитувчига талабаларга ўқув қўлланмаси билан ишлаш қоидаларини тушунтириш ва дастурнинг ишлаш хусусиятларини амалий тарзда намойиш этиш тавсия этилади.

2. Тақдимот босқичи. Ушбу босқичда мустақил иш қайта ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлади - ўқувчилар дарсликнинг назарий қисмини мустақил равишда ўрганадилар, маълумотнома адабиётлар билан танишадилар ва атамалар луғати устида ишлайдилар.

3. Тизимлаштириш босқичи ўрганилган материални умумлаштиришни кўзда тутди. Талабалар ҳар бир мавзунини якунлайдиган топшириқларни бажариш жараёнида ўз-ўзини назорат қилиш орқали билимларини тизимлаштирадилар. Интерактив тест тизими эса талабаларга назарий материални ўзлаштириш даражасини тўғри баҳолаш имконини беради. Бундан ташқари, электрон ўқув қўлланмасидаги материал шундай ташкил этилганки, зарурат туғилганда талабалар керакли мавзу, бўлим ёки атаманинг таърифини ҳеч қийинчиликсиз топа оладилар.

Шундай қилиб, электрон ўқув қўлланма ёрдамида талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини ташкил этиш орқали ўқитувчи ўзини ўқув материални қайта-қайта такрорлаш, талабаларнинг ўзлаштириш даражасини назорат қилиш ва топшириқларнинг бажарилишини текшириш каби зерикарли ишлардан халос қилади. Ўқитувчига вазифа ва функцияларнинг бир қисмини "ақлли машина"га юклаш имконияти пайдо бўлиши вақтни тежаш ва талабаларнинг аудитория ишларини жадаллаштириш имконини беради. Бу эса ўқув жараёнини бир-бири билан жонли мулоқот режимида, фаол ўқитиш усуллари (ролли ўйинлар, мунозарали семинарлар, давра суҳбатлари ва бошқалар) асосида ташкил

этишга йўл очади. Ушбу усуллар талабаларнинг келажакдаги касбий фаолиятидаги вазиятларни моделлаштириш, касбий аҳамиятга эга фазилятлар ва қобилиятларни шакллантириш, муаммоларни ҳал қилиш йўлларини мустақил равишда топишга ўргатиш, касбий билим ва кўникмаларни қўллаш, ижодий фикрлаш, вазиятга қараб тезкор муносабат билдириш, кўп томонлама мулоқот олиб бориш ҳамда ўз нутқий хулқ-атворини касбий ролга мувофиқ шакллантиришга имкон яратади.

Талабаларнинг диалогик мулоқотига асосланган фаол ўқитиш усуллари ёрдамида аудитория семинар машғулотларини ташкил этиш, уларга ҳаёт, тиббиёт ва маданиятнинг долзарб муаммоларини муҳокама қилиш ҳамда ечим топиш тажрибасини беради. Бу жараёнда талабалар биотиббиётнинг замонавий технологиялари имкониятлари билан боғлиқ мураккаб масалаларни ҳолисона ва малакали муҳокама қилишга тайёрланадилар. Шунингдек, маъруза ва нутқларда ўз фикрларини аниқ ифодалашни, нуқтаи назарларини фаол ҳимоя қилишни, курсдошларининг нотўғри фикрларига асосли эътироз билдиришни ва уларни рад этишни ўрганадилар. Бундай ёндашув талабаларда мустақил ишларни онгли равишда бажариш ва ўқув материалларини чуқур ўрганишга ижобий мотивация уйғотади.

- Хулоса қилиб айтганда, электрон ўқув қўлланмасидан талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини ташкил этиш воситаси сифатида фойдаланишнинг афзалликлари шубҳасиз равшан:

- психологик қулайлик муҳитини яратиш имкониятини беради;
- таълимнинг интерактивлиги ва махфийлигини таъминлайди;
- таълимни индивидуаллаштириш тамойилига мос келади;
- талабаларнинг мустақил иш самарадорлигини ошириш имконини яратади.

Талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини ташкил этаётганда, ўқитувчи шуни ёдда тутиши лозимки, бу фаолиятни оптимал режалаштириш ва самарали ташкил этиш муваффақиятнинг энг муҳим омилларидир. Айнан ташкилий-тайёргарлик босқичида талабаларнинг аудиториядан ташқари мустақил ишларини режалаштириш жараёнида мустақил ишнинг асосий мақсадига - талабаларнинг шахсий хусусияти сифатида мустақилликни ривожлантиришга эришиш учун барча зарур шароитлар яратилиши керак.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании

[Текст]: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Г. Захарова. - М.: Академия, 2008. - 192 с.

2. Кадирова М.Р. Тиббий таълим жараёнида касбий компетентликни методик такомиллаштириш технологиялари. Дисс. 13.00.02 – Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси. Наманган 2022. - 175 бет.

3. Хошимова М. “Таълим технологиялари ва педагогик маҳорат”. Ўқув-услубий мажмуа. Тошкент – 2014. 104 бет.

4. Qo'chqarov A. A. Tibbiy ta'lim talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish texnologiyasi. Дисс. 13.00.02 – Таълим ва тарбия назарияси ва методикаси. (Dermatovenerologiya fanini o'qitish misolida). Farg'ona – 2024.- 109 бет.

5. Маъмуров Б.Б. Бўлажак ўқитувчиларни шахсга йўналтирилган таълим жараёнини лойиҳалашга тайёрлашнинг дидактик хусусиятлари ва йўналишлари. Илмий хабарнома, АДУ, №1 2016 . – 91-95 бет.

6. Тожиев М., Зиёмухамедов Б., Усмонов Б., Хуррамов А. Ўқитувчи фаолиятини лойиҳалаш. Монография./ Тошкент «TURON-IQBOL» 2017. 280 бет. ISBN 978-9943-14-422-4.

7. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов [Текст] / П.И. Пидкасистый. - М.: Педагогическое общество России, 2005. - 144 с.

8. Слостенин В.А. Педагогика [Текст] / И.Ф. Исаев, В.А. Слостенин, Е.Н. Шиянов. - М.: Академия, 2002. - 576 с.